Slachta Margit Nemzeti Szociálpolitikai Intézet

ÉRTELMI FOGYATÉKOSSÁGGAL ÉLŐ SZEMÉLYEK PROFESSZIONÁLIS TÁMOGATÁSA

EFOP-3.8.2-16-2016-00001 és
VEKOP-7.5.1-16-2016-00001
kiemelt projektek
Cím: 1071 Budapest, Peterdy u. 15.
E-mail: efop382@nszi.hu
E-mail: vekop751@nszi.hu

SZÉCHENYI 2020
MAGYARORSZÁG KORMÁNYA
Európai Unió
Európai Szociális Alap
BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

A TOVÁBBKÉPZÉS CÉLJA

- Kézzel fogható, gyakorlati tudást átadni az értelmi fogyatékosság(intellektuális képességzavar) jellegzetességeiről
- A résztvevők szakmai kompetenciáinak facilitálása az intellektuális képességzavarral élő személyek társadalmi részvételéhez nélkülözhetetlen ismeretek és gyakorlatok bemutatásán keresztül.
- A kapcsolódó fogalmak mélyebb megismerése az önálló életvitel, a döntéshozatal, és az önérdekérvényesítés, szabad választás, támogatott lakhatás és más jogi ismereteken keresztül
- A segítői szerep lehetőségeinek felismerését elősegíteni ezen helyzetekben
- Betekintést adni a könnyen érthető, asszertív kommunikációba

BEMUTATKOZÁS

Bemutatkozás, tapasztalatok, motiváció, elvárások

- név
- foglalkozási terület
- klienskör
- feladatok
- gyakorlati tapasztalatok
- előzetes ismeretek
- a témához kapcsolódó nézetek
- a továbbképzéssel kapcsolatos motiváció
- a továbbképzéssel kapcsolatos elvárások

CSOPORTSZABÁLYOK

- Titoktartás
- Kommunikáció: egyes szám első személy, tisztelet
- Részvétel: aktivitás, önkéntesség
- Időkeretek: a nap kezdése, zárása, szünetek
- Technikai kérdések: mobiltelefon-használat stb.
- Egyéb javaslat?

A TOVÁBBKÉPZÉS ÜTEMEZÉSE

- A továbbképzés teljes óraszáma: 25 tanóra
- A képzés 3 teljes nap keretében kerül megvalósításra részvételi, kontaktórás formában.
- Képzési alkalmak:
  - ✓ 1. nap: 9 tanóra
  - ✓ 2. nap: 8 tanóra
  - ✓ 3. nap: 8 tanóra

A TOVÁBBKÉPZÉS TELJESÍTÉSÉNEK FELTÉTELEI

Hiányzásra vonatkozó előírások:

- a továbbképzés teljes időtartama alatt legfeljebb 20% lehet a hiányzás mértéke

A továbbképzés teljesítésének feltételei:

- aktív részvétel a foglalkozások során
- a hiányzás mértékének betartása
- írásbeli számonkérés sikeres teljesítése (10 kérdésből álló, egyszeres választásos feleletválasztós teszt megoldása 30 perces időkeretben, melyen legalább 60%-os eredmény szükséges a sikeres teljesítéshez)

AZ ÉRTELMI FOGYATÉKOSSÁG I.

- Az értelmi fogyatékosság az értelmi képesség általános elmaradását (IQ 70 alatti) és az adaptív viselkedés zavarát jelenti,
- az egyén életkorban, nemben, és szociokulturális környezetben illeszkedő kortársaihoz viszonyítva.
- Mindez megmutatkozik a fogalmi (beszéd, olvasás, írás, pénz elemi használata, vásárlás, önszabályozás, szabályok betartása),
- a szociális (kapcsolatok, szabályok követése, másik ember elfogadása, a cselekvések és ezekért érzett felelősség) és a
- praktikus (napi élettevékenységek, önellátás) készségekben is.

AZ ÉRTELMI FOGYATÉKOSSÁG II.

- Fontos kritériumfeltétel, hogy 18. életév előtt keletkezik.
- A támogatás és segítségnyújtás mértéke a fő szempont a súlyossági kategóriák kialakításánál.
- Az intellektuális képességzavar (IKZ) – a nemzetközi terminológiai változásokhoz csatlakozva – új megnevezésként jelent meg az értelmi fogyatékosság és a mentális retardáció fogalma helyett.
- Pedagógiai értelemben értelmi akadályozottságról beszélünk (középsúlyos, súlyos, súlyos-halmozott fogyatékosság) valamint tanulási akadályozottság (tanulási zavarok és enyhe IKZ)

AZ ÉRTELMI FOGYATÉKOSSÁG III.

– NEM azonos a környezeti ártalmakból adódó (pl. baleset, mérgezés, stb.) másodlagos értelmi elmaradottsággal,
– sem a demenciával,
– sem az elmebetegségek különböző fajtáival.

– Viszont nem mindegy, hogy ezt az állapotot hogyan közelítjük meg, mihez viszonyítjuk: a fogyatékosság mértéke a szemlélettől függően változtatható.

ÉRTELMI FOGYATÉKOSSÁG - INTELLEKTUÁLIS KÉPESSÉGZAVAR I.

- Az intellektuális képességzavar az értelmi fogyatékosság fogalmát felváltó, új megjelölés
- Azokra a személyekre alkalmazható, akik az intellektuális-kognitív működések, valamint a kortárs csoportokhoz viszonyított adaptív magatartás jelentős akadályozottságával jellemezhetőek.
- E képességzavar különböző súlyosságú megnyilvánulása **nem befolyásolja** a közös emberi szükségletek birtoklását,
- **és nem** kérdőjelezi meg az érintettek személystátuszát.
- Az intellektuális képességzavarral élő emberek az emberi létezés egy lehetséges változatát képviselik.

ÉRTELMI FOGYATÉKOSSÁG - INTELLEKTUÁLIS KÉPESSÉGZAVAR II.

Fejlődésre, tanulásra, társadalmi integrációra képesek, de ehhez megfelelő társadalmi segítséget igényelnek az esélyegyenlőség biztosítása érdekében.

– Az állapot hátterében lévő okok felderítése segíti a speciális szükségleteik megteremtését a gyógypedagógiai oktatás, fejlesztés, pedagógiai kísérés, a pszichológiai segítő beavatkozások és a különböző terápiás eljárások során

– **Állapotuk megismerése nem csupán akadályozottságaik számbavétele, hanem erősségeik felderítését is jelenti az egyén és környezete kapcsolatának, és körülményeinek figyelembe vételével.”**

A FOGYATÉKOSSÁG TÁRSADALMI MEGKÖZELÍTÉSE

Jogok=lehetőségek

Cselekvőképesség, önálló életvitel, támogatott lakhatás, döntéshozatal

ENSZ Egyezmény I. (2006)

1. cikk ... az Egyezmény alapelveiről

Minden emberrel tisztelettel kell bánni. A veleszületett méltóság azt jelenti, hogy minden embert születése pillanatától tisztelet illet meg. Ez azt jelenti, hogy mindig figyelni kell arra, hogy mit szeretne.

Az egyéni döntéshozatal azt jelenti, hogy minden embernek joga van a saját életére vonatkozó döntéseket meghozni. Azt jelenti, hogy a saját életünkről nem dönthet más.

A személyi szabadság tisztelete azt jelenti, hogy egy emberrel - akarata ellenére - semmit nem lehet tenni.

Fontos a fogyatékossággal élő emberek teljes befogadása. Ez azt jelenti, hogy a fogyatékossággal élő embereket átlagos életkörülmények illetnek meg, úgy, mint bárki mást, aki ép.

ENSZ Egyezmény II. (2006)

Fontos az esélyegyenlőség. Az esélyegyenlőség azt jelenti, hogy minden embernek képességeitől függetlenül egyforma lehetőségei vannak.

Fontos az akadálymentesség. Az akadálymentesség azt jelenti, hogy a fogyatékossággal élő emberek ugyanúgy hozzájutnak mindenhez, mint a többi ember.

Fontos a nők és férfiak közötti egyenlőség. Mindegy, hogy egy ember nő vagy férfi. Ugyanolyan lehetőségeik kell, hogy legyenek.

A fogyatékossággal élő gyermeket tisztelni kell.

Forrás: A fogyatékossággal élő személyek jogiról szóló Egyezmény (2000), ÉFOÉSZ.

ENSZ Egyezmény III. (2006)

... a magánélet tiszteletben tartásáról szól (+ család és otthon)
a megfelelő életszínvonalról és szociális védelemről
az egyén integritásának védelméről
az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférésről + (a törvény előtti egyenlőségről)
a hozzáférhetőségről szól
a tudatosság növeléséről
a munkavállalásról és foglalkoztatásról szól
a mozgásszabadságról és az állampolgárság szabadságáról szól

CSELEKVŐKÉPESSÉG

A cselekvőképesség teszi lehetővé, hogy jogilag érvényes döntéseket hozzunk; önállóan, és kötelező erejű szerződéses jogviszonyt létesíthessünk

– A személy jogalannyá válik, aki törvény adta jogokkal és kötelezettségekkel rendelkezik
– az élet minden területére kihat: a lakóhely megválasztásától kezdve a házasságkötési döntéseken és a munkaszerződések aláírásán át a szavazatok leadásáig

ÖNÁLLÓ ÉLETVITEL

Hogyan lehetséges az önálló életvitel kivitelezése?

Szociális szempontok figyelembe vétele:

- Szociális ellátások (munkaerőpiaci helyzet, támogatások, stb.)
- támogatott lakhatás
- kiváltás
- Intézményi ellátás

TÁMOGATOTT LAKHATÁS

- a társadalomtól elzáró, nagy létszámú intézeteket a “közösségi ellátások” váltsák fel
- az érintettek lakóhelyén vagy annak közelében,
- átlagos, normál környezetben nyújtsanak kis méretű (1–6 fős) bentlakásos ellátási formákat
- ÉS egyéb szolgáltatásokat (pl. napközbeni tevékenység, foglalkoztatás stb.), ~ lehetővé téve az egyéni odafigyelés magasabb minőségi szintjét
- Célja: az ellátás fizikai körülményeinek javítása mellett a szolgáltatást igénybe vevők életminőségének javítása és az emberi jogi szempontok érvényesítésének képviselete 1999-ben került be a Szociális Törvénybe (a Sztv. 66–85/A. §)

A KOMPLEX TÁMOGATÁSI SZÜKSÉGLETŰ EMBEREK TÁRSADALMI SZEREPÉNEK MEGERŐSÍTÉSE

Az önállóság és függetlenség nem lehet az önrendelkezés feltétele
sérüléstől függetlenül minden ember önrendelkező személy, mégis támogatást igényelnek vagy kapnak valamilyen formában a teljes élet során (pl. születéstől a szülői gondozás, 50 évesen még az édesanyjával él, stb.).

Ebből következően a magas támogatási szükséglet sem lehet akadálya annak, hogy a személy önrendelkezését elismerjük és támogassuk

Az önrendelkezés (és a választási lehetőségek, mint egyik megnyilvánulási formája) az egyéni teljesítménnyel, valamint az életminőség megélésével jelentős összefüggést mutat
Az önrendelkezés megnyilvánulási lehetősége például a lakhatási forma is

AZ ÖNÉRVÉNYESÍTÉS ALAPJAI

Az önrendelkezés, támogatott döntéshozatal, az önérvényesítés mint szerep, és a döntéshozatal folyamata

ÖNRENDELKEZÉS

- Az önrendelkezés szó alatt mi az egyén saját létezése során, saját életében aktív, tevékeny önrészvételét, és önálló döntéseit értjük.

- Az önrendelkezés összetett fogalmát leginkább a választás tevékenységében lehet megragadni.

TÁMOGATOTT DÖNTÉSHOZATAL

„Olyan jogi intézmény, amely olyan személyeknek segít, akik betöltötték a 18.életévüket, nagykorúnak számítanak, és az őket érintő gyakorlati ügyek intézésében, döntések meghozatalában segítségre szorulnak belátási képességük kisebb mértékű csökkenése révén.

A támogató kirendelését csak az érintett kérheti, de az érintett cselekvőképességét mindez nem érinti.”

ÖNÉRVÉNYESÍTÉS I.

- aktív tevékenység önmagunk, és akár mások megbízott képviseletében is.
- a tettekről szól, a tanulásról és a fejlődésről
- a saját véleményt, gondolatokat elmondani, és kiállni érte mások előtt
- a döntéshozókkal való együttműködésről is szól, hogy biztosítani tudják az önérvényesítők teljeskörű bevonását az őket érintő döntésekbe (pl. akadálymentes buszmenetrendek alakítása)

ÖNÉRVÉNYESÍTÉS II.

- egy önérvényesítőnek ismernie kell a jogokat és a kötelezettségeket
- közösségekben fel szükséges hívja a figyelmet a fogyatékossággal élő embereket érintő kérdésekre - amely révén befolyásolják a társadalomban a róluk alkotott képet
- döntéseket szükséges hozni és el kell tudni mondani, hogy mit szeretnének
- Nemzetközi mozgalmak: Inclusion Europe, Person First, stb.

ÖNÉRVÉNYESÍTÉS III.

Komplex támogatási szükségletű emberek érdekképviselete:

Hogyan történhet?

– Találkoztatok-e már munkátok során magas támogatási szükségletű önérvényesítővel?
– Nemzetközi példák (pl. Európai Parlament, stb.)

AZ ÖNÁLLÓ ÉLETVITELHEZ SZÜKSÉGES MINDENNAPI TÁMOGATÁS

(a döntéshozatal segítése a gyakorlatban)

A DÖNTÉS ÉS VÁLASZTÁS ALAPJA: A HATÉKONY INFORMÁCIÓÁTADÁS

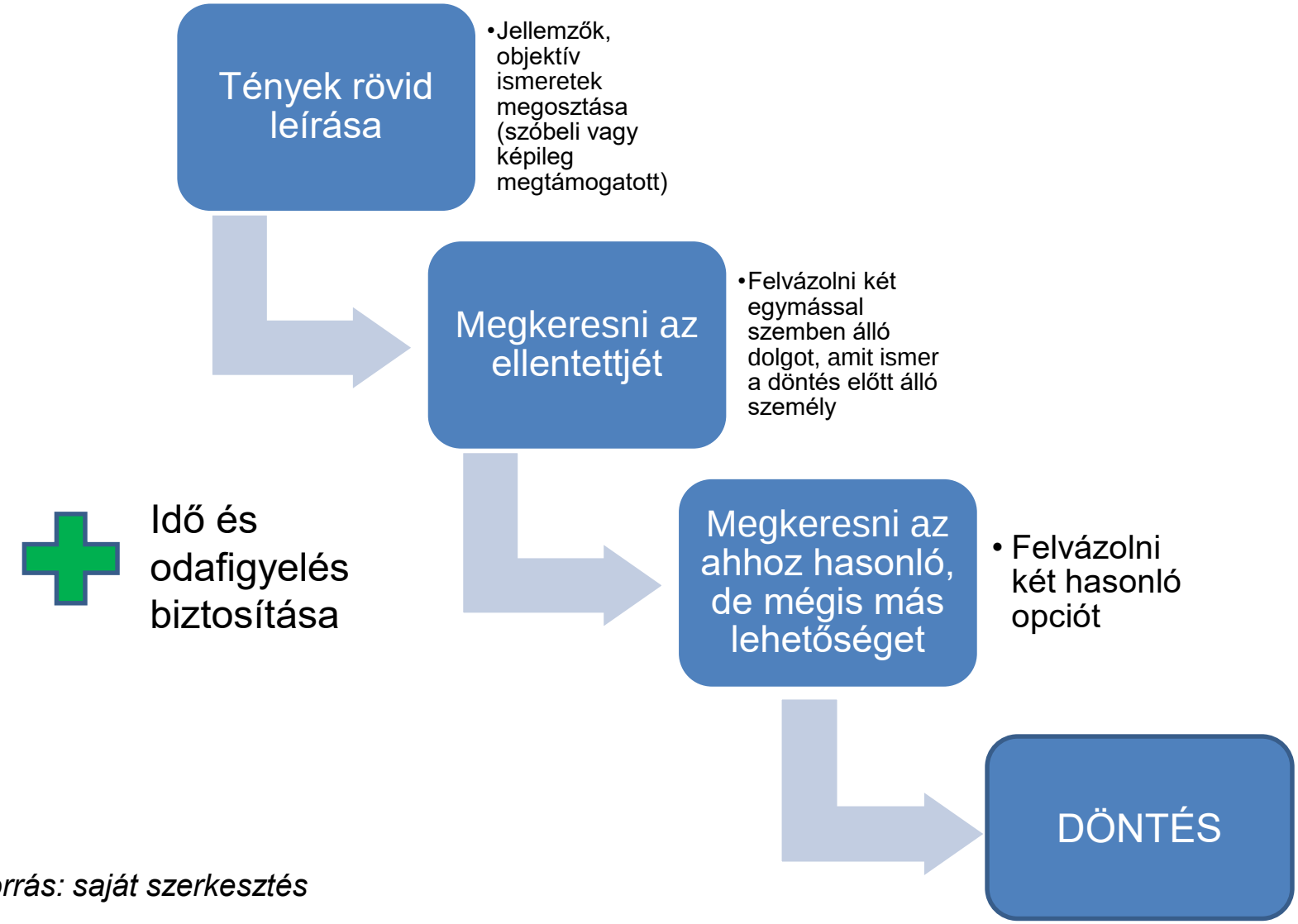

Forrás: saját szerkesztés

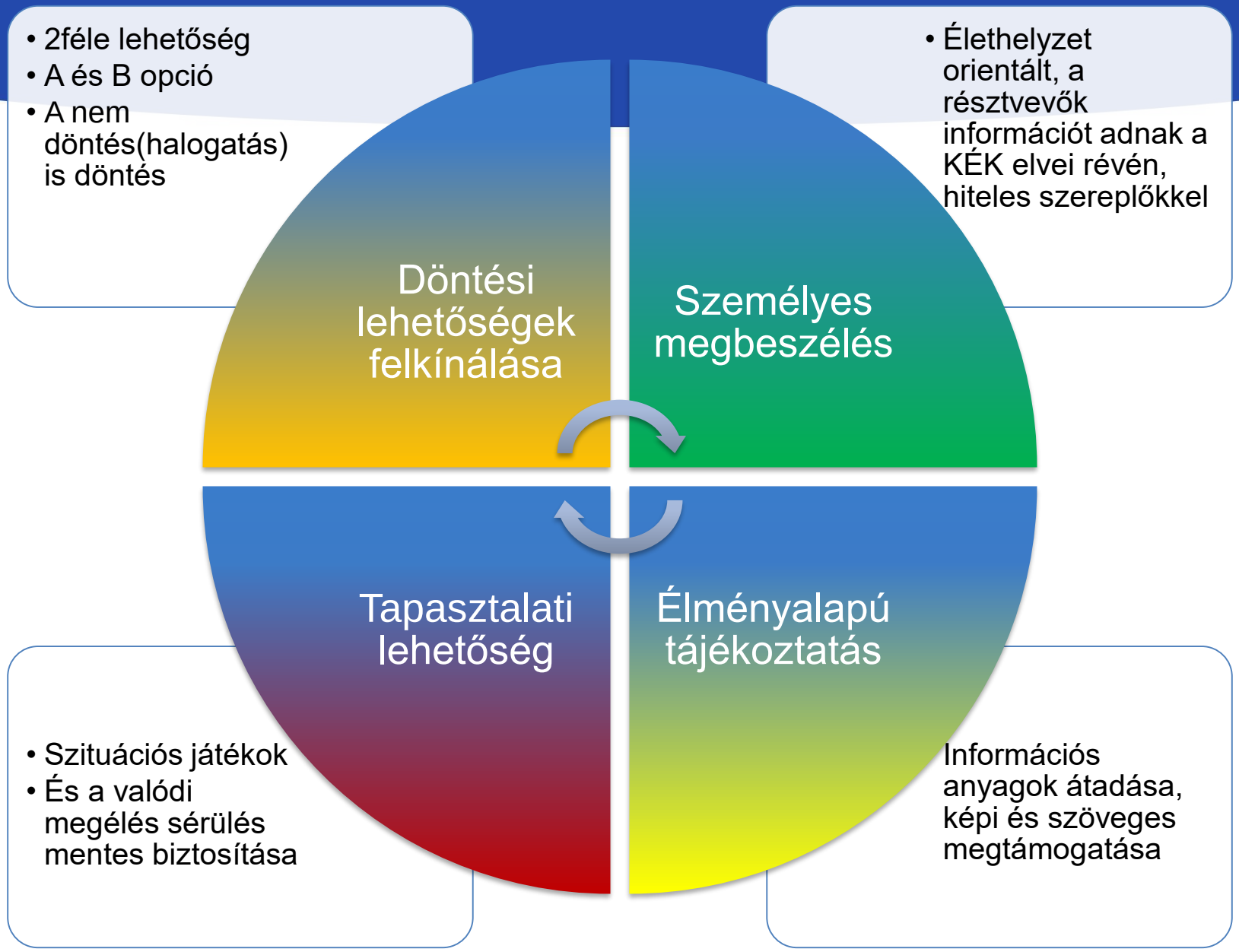

Forrás: saját szerkesztés, a hatékony döntéshozatal támogatása

A DÖNTÉS JELLEMZŐI

A választás felelősség
A választásainkban időnként csalódunk
Nem tudunk mindig jó döntést hozni!

Függ a rendelkezésre álló idő mennyiségétől
Többnyire érzelmi alapon döntünk
kutatómunkával, kitartással megalapozott döntéseket hozhatunk

A „KÖNNYEN ÉRTHETŐ KOMMUNIKÁCIÓ” (KÉK) ÉS AZ ASSZERTIVITÁS

(kommunikáció és segítői hatékonyság)

A KÖNNYEN ÉRTHETŐ KOMMUNIKÁCIÓ (KÉK) I.

A hatékony információközlés modellje kifejezetten értelmi sérült emberek számára
Jellemzői:

Forrás: saját szerkesztés a KEK (2009) alapján

A KÖNNYEN ÉRTHETŐ KOMMUNIKÁCIÓ (KÉK) II.

Kerülje a bonyolult, az idegen szavak és a metaforák használatát!
Ne tegyen fel komplex, összetett kérdéseket, helyette kérdezzen egyszerűen!
Ne tegyen fel feltételes kérdéseket! („Mi lenne, ha …? Minek örülnél? ”)

Ha látja, hogy a beszédpartnere nem érti a kérdést, próbálja azt másképp megfogalmazni!
Kontrollkérdésekkel győződjön meg róla, hogy a kommunikációs partnere megértette-e az Ön által mondottakat!

AZ ASSZERTÍV ÉS A KÖNNYEN ÉRTHETŐ KOMMUNIKÁCIÓ (KÉK)

– Erőszakmentes és önérdekérvényesítő kommunikációs fordulatok alkalmazása, ami nem megy a könnyen érthetőség rovására

– Thomas Gordon szerint a következő célokat valósíthatjuk meg a megfelelő kommunikációval:
  - ✓ *Nagy valószínűséggel elérem, amire a másik embertől szükségem van, vagyis hatékony lehetek a kapcsolataimban.*
  - ✓ *Közléseimmel nem csorbítom sem a másik fél önértékelését, sem a magamét, hiszen egyikünk sem kap rossz bizonyítványt a másiktól.*
  - ✓ *Ettől harmonikusabbak, meghittebbek lesznek a kapcsolataim és az életem.*

Forrás: F. Várkonyi (2010)

A KÖNNYEN ÉRTHETŐ KOMMUNIKÁCIÓ (KÉK) CÉLCSOPORTJAI ÉS SZINTJEI I.

Kiknek hasznos?

- Értelmi sérült vagy tanulásban akadályozott embereknek, akik egy szöveget könnyen érthető nyelvre szeretnének lefordítani,
- A gyengén teljesítő, fogyatékos személyek hozzátartozóinak,
- A fogyatékos személyek megsegítéséért dolgozó szervezeteknek,
- Érdekképviseleteknek, önsegélyező szervezeteknek,
- Hivataloknak, hatóságoknak, pártoknak,
- Betegbiztosítóknak, orvosoknak,
- Médiáknak, kiadóknak,
- Cégeknek

Forrás: Csató et al. (2009). Hallgatói szöveggyűjtemény a Könnyen Érthető Kommunikáció témaköréhez.

A KÖNNYEN ÉRTHETŐ KOMMUNIKÁCIÓ (KÉK) CÉLCSOPORTJAI ÉS SZINTJEI II.

- A könnyen érthető/olvasható információ célja általában az, hogy a lényeg elvesztése nélkül leegyszerűsítve azt jobban érthetővé, mindenki számára hozzáférhetővé tegyük.
- A könnyen érthető változat nem gyerekeknek készül, hanem nehezen értő felnőtteknek
- A célcsoport meghatározása és igényeik feltérképezése, az érintettek személyes bevonása (egyeztetés, megbeszélés az érintettekkel, és képviselőikkel) elengedhetetlen

Forrás: Csató et al. (2009). Hallgatói szöveggyűjtemény a Könnyen Érthető Kommunikáció témaköréhez.

A KÖNNYEN ÉRTHETŐ KOMMUNIKÁCIÓ (KÉK) CÉLCSOPORTJAI ÉS SZINTJEI III.

A sérült emberekkel való kommunikáció általában egyoldalú, jellemzően az ép fél alakítja a kommunikációs helyzetet, irányít, ezzel kizárva, korlátozva a másik kezdeményezését.

Speciális segítséget igényel a:
- Látássérülés
- Hallássérülés
- Autizmus
- Intellektuális képességzavar

Forrás: Csató et al. (2009). Hallgatói szöveggyűjtemény a Könnyen Érthető Kommunikáció témaköréhez.

A KÖNNYEN ÉRTHETŐ KOMMUNIKÁCIÓ (KÉK) CÉLCSOPORTJAI ÉS SZINTJEI – A FORDÍTÁS

A könnyen érthető szöveg általában rövidebb, mint a standard szöveg.
A kontextus a legfontosabb tényezőkre szorítkozik.
A szöveg változatos, de rövid mondatokból áll.
Általános, a mindennapokban használt szavakat használnak.
Az idegen szavakat kerülik vagy egyszerűen megmagyarázzák.

Hol szükséges?

Pl. hatóságoktól érkező levelekben, szerződésekben, használati utasításokban –, melyek megértése nehézséget okoz. Ahhoz, hogy önállóan és határozottan élhessünk, fontos, hogy a nyelvet és a szövegeket megértsük.
Az olyan emberek számára, akik az élet különféle területein hátránnyal indulnak – legyen szó itt értelmi-, képességbeli – avagy tanulási zavarokról –, a megértés még nehezebb, vagy éppen lehetetlen is lehet.
Ahhoz, hogy a különböző területeken gyengén teljesítő egyének számára a szövegek érthetőek legyenek, a nyelvezetnek az egyéni olvasási képességekhez kell igazodnia.
Ez történhet például az egyszerűbb kifejezések használata által, kiegészítő illusztrált képes magyarázatok segítségével.

Forrás: Csató et al. (2009). Hallgatói szöveggyűjtemény a Könnyen Érthető Kommunikáció témaköréhez.

EMLÉKEZTETŐK

(Kommunikáció és segítői hatékonyság)

ÉRTŐ FIGYELEM

Akkor használom az értő figyelmet, amikor:

- ✓ a saját megértésem akarom ellenőrizni,
- ✓ segíteni akarok a másikon,
- ✓ célom az üzeneteink nyomán fellépő ellenállás enyhítése, kezelése a másik félnél.

Az értő figyelem feltételei:

- ✓ Érezzek elfogadást.
- ✓ Akarjak segíteni.
- ✓ Legyen időm rá.
- ✓ Saját érzéseimet le tudjam választani.
- ✓ Bízzak a másik problémamegoldó képességében.
- ✓ A másiknak legyen problémája és meg akarja velem osztani.

ÉN-ÜZENET

Az én-üzenet feltételei:

- ✓ rólam szóljon,
- ✓ egyes szám első személyben fogalmazzak,
- ✓ igény és érzés megfogalmazása,
- ✓ közvetlenül a másik félnek mondjam,
- ✓ rövid legyen,
- ✓ objektív legyen (tényekre épüljön),
- ✓ egyértelmű és világos legyen.

Az én-üzenetek fajtái:

- ✓ önfeltáró
- ✓ elhárító
- ✓ bajmegelőző
- ✓ pozitív

FOGYATÉKOSSÁGGAL ÉLŐ SZEMÉLYEKKEL FOGLALKOZÓK ALAPVETŐ KÉSZSÉGEI, KOMENCIÁI

Az ellátást igénybe vevőre irányuló minőségi figyelem	Türelem (idő és lehetőség biztosítása az intellektuális képességzavarral élő személynek az egyéni cselekvésre)
elkötelezettség – segíteni akarás (Segítőkészség)	Helyzetfelismerés: felismerni a lehetséges cselekvési irányokat és az erkölcsi, etikai normák betartásával választani
empátia – a másik helyzetébe való beleélés	Erőforrások felismerése és felhasználása: (információ, szakismeret, jogi iránymutatás) megtalálni és felhasználni az ellátást igénybe vevő személy segítéséhez
helyzetfelismerés	Az ellátást igénybe vevő egyéni képességeihez igazított kérések megfogalmazása
kitartás	metakommunikációs jelek (testbeszéd és hangok) értelmezésének képessége

HOGYAN BÁNJUNK A RÁNK BÍZOTTAKKAL?

- Ahogy szeretnénk, hogy velünk bánjanak ☺

- Kölcsönös tisztelet (beszédstílus és viselkedés szintjén)
- „A teljes élet” támogatása
- Napirend, hetirend, havi és éves ismétlődés segítése(ünnepek), életkornak megfelelő bánásmód

- Felhatalmazás az önálló cselekvésre

- Minden ember egyedi és megismételhetetlen, a rá jellemző egyedi viselkedésmintákkal, és szokásokkal rendelkezik

- Pl. étkezési preferenciák, alvási ciklusok, aktivitási szint

- Érdekképviselet támogatása
- Önrendelkezés elve
- az intellektuális képességzavarral élő személy támogatása a kockázattal járó helyzetek sérülésmentes megtapasztalásához

- Kis lépések elve
- Segítőszándék
- Igazságosság és méltányosság elve alapján történő gondoskodás

- Felelősséggel tartozunk értük

A SEGÍTŐ FOGLALKOZÁSÚAK KAPCSOLATI KÉSZSÉGEI

- A segítő szakemberek nem csupán önmagukért, hanem az általuk támogatott emberekért is felelősek, melynek nem csupán az önismeretben és az érzelmek kezelésében van jelentősége, hanem a viselkedésben, kommunikációban is

- A legfontosabb kapcsolati készségek a segítő szakemberek számára:
  - ✓ a problémagazda felismerése
  - ✓ én-üzenet alkalmazása, melyek az elfogadható és hatékony önvédelmet szolgálják
  - ✓ értő figyelem alkalmazása, mellyel megnyerhető a kliens bizalma és segíthetjük az egyre önállóbb problémamegoldásban

FELHASZNÁLT IRODALOM ÉS KÖNYVAJÁNLÓ

Borosné, R. D., Jánosi, E., Jeneiné, F. Cs.M., Németh, I. (2021). Te döntesz! Inclusion Europe. Budapest.

Csató, Zs., Farkas, M., Graf-Jaksa, É., Monostori, K., Móricz, R., 2009. A Könnyen Érthető Kommunikáció (KÉK). AduPrint Kiadó és Nyomda Kft. Budapest. ISBN: 978-615-5043-41-3

(1) ENSZ Egyezmény (2000). Fogyatékossággal élő személyek jogairól szóló egyezmény. hungary-ez.pdf.

(2) ENSZ Egyezmény (2000). Uniós keretrendszer a fogyatékossággal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezményhez | European Union Agency for Fundamental Rights (europa.eu)

Lányiné, E. Á. (2017): Intellektuális képességzavar és pszichés fejlődés. Medicina kiadó, Budapest.

Nyitrai, I. (2020) Egy kulcs az önálló életvitelhez – A támogatott lakhatás helye és szerepe a magyarországi szociális szolgáltatások rendszerében. 47-58. Fogyatékosság és Társadalom 2020/1

Krogerus, M., Tschappeler, R. (2008). 52 döntési modell. HVG kiadó Zrt, Budapest.

F. Várkonyi, Zs. (2010): Tanulom magam. M-érték Kiadó, Budapest.

További ajánlott olvasmányok a Hallgatói tananyagban

ÍRÁSBELI SZÁMONKÉRÉS

- **A kiosztott tesztlapokra írják fel a nevüket és a dátumot!**
- Rendelkezésre álló idő: **30 perc**
- 10 darab tesztkérdés
- Válaszuk betűjelét kék tollal karikázzák be!
- **Minden esetben csak 1 helyes válasz van**
- A sikeres teljesítéshez 60%-os eredmény elérése szükséges

KÖSZÖNÖM A FIGYELMET!

